

Elith Foss

Læs også

- Kjeld Petersen
- Dirch Passer
- Jesper Klein

Det er de mest læste artikler i emnet Skuespillere

Til forsiden

Elith Foss, *Elith Gunnar Foss*, 8.8.1911-19.4.1972, skuespiller. Født i Århus, (Skt. Johs.), død i Kbh., urne på Tibirke kgd. F. er født i et teatermiljø som søn af skuespiller Aage Foss. Han debuterede i en af faderens sommerrevyer i Svendborgs Rottefælden. Efter at have læst hos Rasmus Christiansen – en god ven af familien – blev han kun 19 år gammel antaget på Det kgl. teaters elevskole. Han var den første som opnåede friplads på skolen hvor det særlig blev Holger Gabrielsen der kom til at betyde noget for hans kunstneriske udvikling. Allerede året efter debuterede F. som sekretæren i *Den ny barselstue* (12.3.1931). Rollen omfattede kun eet ord: Oh! – som han med sit talents egenart forstod at variere og accentuere så komisk, at det blev husket og noteret af tilhørere og anmeldere gennem hele hans liv. Efter elevskolens afslutning blev han engageret til teatret, fastansat fra 1938, og her forblev han til sin død. I sin fyrretyveårige karriere på Kongens Nytorv blev det guldaldertidens skuespil og navnlig Holbergs komedier der blev hans særlige domæne. Han voksede fra Hans Mortensen til Zierlich i *Aprilsnarrene*, fra Jacob i *Erasmus Montanus* til Jeppe Berg i samme komedie, en skikkelse han forlenede med mild visdom og stille autoritet. Han formåede at forny Arvrollerne i *Jean de France*, *Julestuen*, *Henrik og Pernille* men kulminationen blev dog Arv i *Mascarade*, en pragtfigur uden sidestykke i genialt modspil til Poul Reumerts olme, tunge, tvære Jeronimus. Den dumfiffige Troels i *Barselstuen* fik gennem hans fortolkning nyt ydre og et væld af snurrige og naive nuancer. Han var så at sige født til rollen. Gottfred i *Det lykkelige skibbrud*, magister Petronius i *Den vægelsindede*, Harlekin i *De usynlige* hørte også til hans galleri af figurer, sidstnævnte gav ham især lejlighed til i commedia dell'arte stil at vise sit spruttende temperament i en afmægtig lidenskab der stod i komisk kontrast til hans lille tætte krop. I den legendariske opførelse af *Kærlighed uden strømper*, 1935, med Gabrielsen, Bodil Ipsen, Karin Nellemose og Rasmus Christiansen vandt han selv i det berømte selskab en sejr som Jesper, et lille snurrit spøgsmålstegn der fulgte i halen på den store aktion uden at begribe et kuk af det hele. Hvor vidt han spændte viste han i roller som Faldsmaal i *Gulddaasen*, Trop i *Recensenten og dyret*, Lars (med kejten) fra *Genboerne*, Bjørn Olufsen i *Elverhøj*, Kasper Røghat i *Der var engang* – og mester Jacques i *Den gerrige*. Også Shakespeare-roller hørte til hans område, narren Prøvesten i *Som man behager* og Fløjte(Thisbe) i *En skærsommernatsdrøm*. Til hele dette klassiske teater føjede han så geledder af mænd fra i dag og i går, fx den berusede brudgom i Kjeld Abells *Dronning går igen* og den forslagne feltkok i Bert Brechts *Mutter Courage*.

Men der var i den lille mand med den lyse stemme og opstoppnæsen også stof til den store alvor og patos. Under andre betingelser ville hans evner som klovn på liv og død, hvor bitterheden driver komikken, også være kommet frem. I Samuel Becketts *Krapps sidste bånd*, 1970, viste F. en olding med sitrende ansigtsmuskler og fortinnet blik. Det blev grotesk og patetisk med enkelte store øjeblikke, men den seriøse opgave skræmte ham, fordi han ikke før havde fået lignende udfordringer. Det kgl. teater havde ikke for intet puttet ham i en professionel bås. F. tilhørte en generation hvor teatrets skuespillere også var sangere. Han var meget musikalsk og begavet med en smuk lys tenorstemme der var af en sådan karat, at han ubesværet kunne påtage sig partier i opera, operetter og syngespil. I *Tryllefløjten*, 1959, sang F. Monostatos; i *Hoffmanns eventyr* den gennemgående tjener, den stammende doktor Blind i *Flagermusen* (TV-udgaven), og sidst men ikke mindst den enfoldige jyske bondeknejs Mikkel Madsen i syngespillet *Ungdom og galskab*. Han stod sidste

gang på scenen som notaren i *Fruentimmerskolen*, 1912, en mikroskopisk rolle som han gjorde urkomisk. F.s særlige begavelse var, at han i de rette roller evnede at vokse, fylde og overvælde, selv i de små figurer som han til tider fandt det en forbandelse at være henvist til, men som var umistelige for ensemblet. F. var en meget benyttet kraft i radioteatret hvor han fik lejlighed til at gentage nogle af sine Holberg-præstationer og føje nye til, fx Studenstrup i *Den 11. juni*. I TV spillede han titelrollen i *George Dandin*, Jacob Christophersen i *Den 11. juni*, Erik Madsen, den pedantiske bogholder i *Den stundesløse*, og 1800-tallets åndløse filister, sjælen, i *En sjæl efter døden*. Han spillede også Schultze i *Bureauislaven*, 1964, så Sven Clausens arme kontorist voksede langt ud over figurens ramme og blev repræsentant for millioner af ofre i samfundet. F. medvirkede i en lang række danske film, fx *Kirke og orgel*, *Min kone er husar*, *Blåvand melder storm*, *I de gode gamle dage*, *Niels Pind og hans dreng*, *Sommerglæder*, *Alle mand på dæk*, *Der var engang en gade* og *Min søsters børn*. Også som sceneinstruktør udnyttede F. med held sin store viden om Holberg og de danske klassikere; det blev til en række iscenesættelser for Andelsteatret, fx *Jeppe på bjerget*, *Erasmus Montanus*, *Skærmydsler*, *Kærlighed uden strømper* og vaudevillen *Nej*.

I sine unge år skaffede han sig megen omtale og popularitet ved at begive sig ud i verden på motorcykel med kollegaen Palle Huld. Sammen gennemkørte de tre verdensdele (32 lande). Den eventyrlige færd resulterede i bøgerne, skrevet sammen med Palle Huld *Vor Nimbusfærd*, 1935 (dansk og svensk udg.), *Med Palle og Foss til Orienten*, 1937 og rejsefilmen *På motorfærd gennem den syriske ørken til Shahens skønne riger*. Disse bedrifter gjorde ham selvskræven som medlem af Eventyrernes klub. Sammen med ovennævnte skabte han *Danmarks friluftsteater* 1945-50. F. har endvidere givet oplæsningsrækker med dansk repertoire i Island, 1952, ligesom han startede og ledede de første officielle danske gæstespil på Færøerne med Holbergs *De usynlige*, 1953. Endvidere har han gæstespillet i Norge, Sverige, Island og på Færøerne. Olaf Poulsens hæderspris 1967. Dyreværnsforeningen Svalens guld Kors 1968.

Familie

Forældre: skuespiller Aage F. (1885-1952) og Inger Marie Christine Christensen (1886-1946). Gift 2.5.1950 i Frbg. k. med danser Agnete Maria Juel-Henningsen, født 5.12.1927 i Reykjavik, d. af købmand Svend J.-H. (1883-1948) og Thorunn Stefánsdóttir (1900-60). Ægteskabet opløst 1963.

Udnævnelser

R. 1953.

Ikonografi

Tegn. Hans Bendix, 1951. Mal. af Karen Trier Frederiksen, 1955. Buste af H. Isenstein, tegn. af samme. Foto (bl.a. Kgl.bibl., Teatermus., Det kgl. teaters bibl.).

Bibliografi

Fr. Schyberg: Ti års teater, 1939. Harald Engberg: Dansk teater i halvtredserne, 1958. Anne-Katrine Gudme: Det rene teater, 1972. Herb. Steinthai i Politiken 20.4.1972. Sv. Kragh-Jacobsen i Berl.tid. s.d. DR stemmearkiv.